

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG VĂN HƯƠNG

**DI TÍCH LỊCH SỬ, VĂN HÓA Ở HUYỆN HỮU LŨNG,
TỈNH LẠNG SƠN**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

THÁI NGUYÊN - 2018

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG VĂN HƯƠNG

**DI TÍCH LỊCH SỬ, VĂN HÓA Ở HUYỆN HỮU LŨNG,
TỈNH LẠNG SƠN**

**Ngành: Lịch sử Việt Nam
Mã số: 8.22.90.13**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Đàm Thị Uyên

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực, chưa từng được công bố trong các công trình khác. Những thông tin, quan điểm mà tác giả kế thừa của những công trình đi trước đều được trích dẫn nguồn cụ thể.

Thái nguyên, ngày.....tháng.....năm 2018

Người thực hiện

Hoàng Văn Hương

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn này và quá trình học tập, tu dưỡng tại trường Đại học sư phạm Thái Nguyên, tôi xin gửi lời cảm ơn trân thành đến các thầy cô giáo khoa lịch sử, các thầy cô giảng viên tham gia trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ chúng tôi hai năm học vừa qua, phòng Văn hóa huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn, Sở Văn hóa, thể thao và du lịch tỉnh Lạng Sơn, UBND các xã và thị trấn huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn. Đặc biệt tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc nhất đến Phó GS.TS Đàm Thị Uyên- Người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi trong suốt quá trình hai năm tôi học tập và thực hiện đề tài luận văn thạc sĩ.

Những nội dung được trình bày trong luận văn của tôi mới chỉ là kết quả nghiên cứu bước đầu, bản thân tôi đây là lần đầu tiên tiếp cận với một nghiên cứu là luận văn, do trình độ còn có những hạn chế, thời gian nghiên cứu không dài, quá trình thu thập tư liệu chưa thực sự đầy đủ, cách đánh giá, rút ra kết luận còn mang tính chủ quan bước đầu của bản thân, do đó khó tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong nhận được các ý kiến đóng góp của các thầy cô giáo và các bạn học viên để luận văn của tôi được hoàn thiện hơn.

Tôi xin trân thành cảm ơn !

Thái nguyên, ngày.....tháng.....năm 2018
Người thực hiện

Hoàng Văn Hương

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Mục đích, đối tượng, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu	4
4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	5
5. Đóng góp của luận văn	6
6. Cấu trúc của luận văn.....	6
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ HUYỆN HỮU LŨNG, TỈNH LẠNG SƠN	7
1.1. Vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên	7
1.2. Lịch sử hình thành huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn	10
1.3. Tình hình kinh tế, văn hóa, xã hội	11
1.3.1. Kinh tế.....	11
1.3.2. Văn hóa - xã hội.....	14
Tiểu kết chương 1	16
Chương 2: HỆ THỐNG DI TÍCH LỊCH SỬ, VĂN HÓA Ở HUYỆN HỮU LŨNG	17
2.1. Di tích lịch sử, văn hóa vật thể	17
2.1.1. Khái quát hệ thống di tích lịch sử, văn hóa vật thể.....	17
2.1.2. Một số di tích lịch sử, văn hóa tiêu biểu	19
2.2. Di sản văn hóa phi vật thể.....	29
2.2.1. Khái quát.....	29
2.2.2. Một số di sản văn hóa phi vật thể tiêu biểu	32
Tiểu kết chương 2	47
Chương 3: GIÁ TRỊ CỦA CÁC DI TÍCH LỊCH SỬ, VĂN HÓA Ở HUYỆN HỮU LŨNG, TỈNH LẠNG SƠN	48
3.1. Lưu giữ dấu ấn về lịch sử, văn hóa.....	48

3.2. Giá trị về đời sống tâm linh và cố kết cộng đồng	50
3.3. Giá trị về phát triển kinh tế, xã hội	51
3.4. Giá trị về giáo dục truyền thống, đạo đức và lối sống	57
3.5. Giá trị trong bảo tồn lịch sử văn hóa của các dân tộc thiểu số	58
3.6. Thực trạng và việc bảo tồn, phát huy các di tích lịch sử, văn hóa huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn	59
Tiểu kết chương 3	71
KẾT LUẬN	72
TÀI LIỆU THAM KHẢO	75
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Nước ta đã trải qua mấy nghìn năm lịch sử dựng nước và giữ nước, chúng ta đã trải qua nhiều khó khăn thử thách như thiên tai, lũ lụt, hạn hán, dịch bệnh và đặc biệt là giặc ngoại xâm. Việt Nam là nước có nền nông nghiệp trồng lúa nước từ sớm, để sản xuất mùa màng tốt tươi phụ thuộc nhiều vào tự nhiên. Do đó từ lâu đã hình thành nên các lễ, hội, tục lệ cầu cho “mưa thuận, gió hòa”, gia đình khỏe mạnh, yên ấm. Đồng thời nước ta đã tiếp thu có chọn lọc các giá trị văn hóa Trung Hoa và văn hóa Ấn Độ, để xây dựng nền văn hóa đa dạng, phong phú với nhiều di tích lịch sử, văn hóa, phân bố rộng khắp trong cả nước, từ đồng bằng lên trung du, miền núi.

Huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn nằm phía Đông Bắc của đất nước, tiếp giáp giữa nước ta với Trung Hoa, giữa miền núi với miền xuôi, với 7 dân tộc sinh sống có hệ thống các di tích lịch sử, văn hóa vật thể và phi vật thể tương đối lớn, phong phú, phân bố rộng khắp các thôn, xã, nó là nơi lưu giữ các chiến tích lịch sử chống giặc ngoại xâm, thể hiện lòng biết ơn của nhân dân các dân tộc nơi đây với các thánh thần, các vị anh hùng dân tộc đã bảo vệ xóm làng, quê hương, đất nước, là nơi để người dân đến tổ chức các lễ hội, sinh hoạt văn hóa cộng đồng từ lâu đời.

Hiện nay các di tích lịch sử văn hóa vật thể của huyện Hữu Lũng do trải qua thời gian dài, dưới sự tác động của tự nhiên, do chiến tranh đã bị mai một đối với di tích vật thể và phi vật thể. Hầu hết các di tích vật thể đều không còn giữ được nguyên vẹn, mặc dù đã được quan tâm trùng tu, tôn tạo lại nhiều lần, như đền Quan Giám sát, đền Bắc Lệ, đền Đèo Kéng, đền Thuộc Sơn... nhưng về vốn có của nó đã bị mai một phần nào.

Trong những năm qua, di sản văn hóa luôn luôn có vai trò tích cực trong việc bảo tồn các giá trị văn hóa và giáo dục truyền thống yêu nước, lòng tự hào dân tộc. Tiềm năng của các di sản văn hóa đã và đang phát huy mạnh mẽ, đóng góp vào sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước và các địa phương. Doanh thu du lịch thông qua các loại hình dịch vụ tại các điểm du lịch có Di tích lịch sử, văn hóa ngày càng tăng, góp phần không nhỏ vào tăng trưởng kinh tế, tạo thêm nhiều việc làm cho người dân.

Việc khai thác giá trị của các di tích lịch sử, văn hóa nhằm giáo dục truyền thống, đạo đức và lối sống cho quần chúng nhân dân, nhất là thế hệ trẻ là việc làm cần thiết, bởi các di tích lịch sử, văn hóa chứa đựng những sự kiện, nhân vật nào đó, có vai trò, ảnh hưởng nhất định đối với nhân dân. Giáo dục truyền thống, đạo đức, lối sống cho thanh thiếu nhi gắn với di tích lịch sử, văn hóa có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Qua các hoạt động sẽ góp phần nâng cao nhận thức, ý thức trách nhiệm của tuổi trẻ trong giữ gìn, phát huy truyền thống yêu nước, tinh thần vượt khó, cố gắng vươn lên trong học tập và rèn luyện góp phần xây dựng quê hương, đất nước ngày càng phát triển giàu mạnh.

Những năm gần đây, bảo tồn di tích nhận được sự quan tâm đặc biệt của Nhà nước và của toàn xã hội thật sự tham gia tích cực vào quá trình phát triển kinh tế, xã hội của đất nước trong thời kỳ đổi mới. Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đáng được ghi nhận, vẫn tồn tại những hạn chế, bất cập cần khắc phục.

Đến nay đã có nhiều công trình nghiên cứu về hệ thống các di tích lịch sử, văn hóa trên phạm vi cả nước, trong đó có Bắc Bộ của các ngành khoa học xã hội, khảo cổ học, kiến trúc... trong đó có khoa học lịch sử với quy mô lớn nhỏ khác nhau. Tuy nhiên nghiên cứu cụ thể về hệ thống các di tích lịch sử, văn hóa ở các tỉnh, huyện vùng trung du, miền núi thì chưa có nhiều, trong đó huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn là vùng đất nằm vị trí quan trọng cửa ngõ phía Đông Bắc của Tổ quốc giữa nước ta với Trung Hoa, nơi tiếp giáp giữa vùng núi, trung du và đồng bằng các công trình nghiên cứu sâu, sâu chuỗi đánh giá các giá trị cụ thể của nó đem lại thì chưa có.

Do đó tôi đã chọn đề tài luận văn thạc sĩ về “Di tích lịch sử, văn hóa ở huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn”, nhằm bước đầu tìm hiểu hệ thống di tích lịch sử, văn hóa ở huyện Hữu Lũng, từ đó đánh giá các giá trị mà nó đem lại và định hướng công tác bảo tồn, phát huy các giá trị của chúng trong tương lai.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Đã có nhiều công trình nghiên cứu về các di tích lịch sử, văn hóa vật thể và phi vật thể ở Việt Nam của các nhà khoa học, các nhà nghiên cứu với các mức độ khác nhau về lịch sử, kiến trúc, điêu khắc, văn hóa dân gian, tín ngưỡng, phong tục tập quán, các lễ hội của các dân tộc... Cuốn “Văn hóa dân gian một chặng đường nghiên

cứu” tác giả Ngô Đức Thịnh (2004), Nxb Khoa học xã hội Hà Nội, giới thiệu về các lễ hội, vai trò, giá trị của lễ hội trong đời sống nhân dân, cuốn “Đến với lịch sử văn hóa Việt Nam” tác giả Hà Văn Tấn (2005), Nxb Nhà văn Hà Nội, phân tích nguồn gốc của đền, chùa, đình làng, các đặc điểm cơ bản và sự khác nhau giữa các loại hình trên, cuốn “Bản sắc văn hóa Việt Nam” tác giả Phan Ngọc (2006), Nxb Văn học Hà Nội, trình bày nguồn gốc của văn hóa Việt, sự tiếp thu có chọn lọc văn hóa Trung Hoa, trên cơ sở các nét văn hóa bản địa, văn hóa truyền thống dân tộc từ đó xây dựng nét riêng, các lễ tục thờ cúng các vị thần, đến thờ cúng tổ tiên của cộng đồng người Việt, cuốn “Tục lệ cưới gả, tang ma của người Việt xưa” tác giả Phan Thuận Thảo (2006), Nxb Tổng hợp thành phố Hồ Chí Minh, đã nêu lên các tục lệ của người Việt xưa liên quan đến việc cưới gả, tang ma. Các nghi thức cần thiết để tiến hành các công việc quan trọng của một đời người diễn ra như thế nào. Cuốn “Cổ sử Việt Nam một cách tiếp cận vấn đề” tác giả Trương Thái Du (2007), Nxb Lao Động, đã giải thích quá trình hình thành, phát triển của cư dân Việt, với quá trình di cư khai phá từ miền núi, xuống trung du, vùng đồng bằng châu thổ các con sông lớn, trong đó sớm nhất là tại đồng bằng sông Hồng, từ đó các nhóm dân tộc đã xây dựng nên các nét văn hóa bản địa, với các nét đặc trưng xuất phát từ nền văn minh nông nghiệp trồng lúa nước, cuốn “Cơ sở văn hóa Việt Nam” tác giả Huỳnh Công Bá (2007), Nxb Thuận Hóa, nêu lên quá trình hình thành, các tục lệ của người Việt qua chiều dài hình thành, xây dựng, phát triển của mình, như phong tục tang ma, tục thờ cúng tổ tiên, thờ mẫu, thờ thành hoàng làng, vai trò của các tục lệ trong đời sống tâm linh, cuốn “Nghi lễ thờ cúng tổ tiên, đền, chùa, miếu, phủ” tác giả Trương Thìn (2007), Nxb Hà Nội, đã nêu lên nguồn gốc của các tín ngưỡng dân gian của các nhà tư tưởng, các nhà khoa học, đặc biệt đi sâu vào nghiên cứu các nghi lễ đặc trưng của người Việt hiện nay như tục thờ cúng tổ tiên, các nghi lễ tại các đền, chùa, miếu, phủ. Cuốn “Nghi lễ đời người” tác giả Trương Thìn (2008), Nxb Hà Nội, trình bày các nghi thức cần thiết, quan trọng của một đời, trong đó đi sâu nghiên cứu quá trình làm tang lễ, quy định về nhạc tang, tang phục, các điều kiêng kỵ của gia chủ trong quá trình chịu tang như thế nào. Cuốn “Việt Nam phong tục” tác giả Phan Kế Bính (2008), Nxb Văn học, đã nêu lên các nét đặc trưng của các phong tục tập quán trong tang lễ, cải táng, tục thờ thần hoàng làng của cư dân Việt, Cuốn “Lễ tục vòng đời” tác giả Phạm Minh

Thảo (2009), Nxb Văn hóa thông tin Hà Nội, nêu lên quá trình chuẩn bị, tiến hành tang lễ của người Việt, những lễ tục cần thiết để đám tang được đầy đủ, quá trình con cháu tiến hành làm lễ cho người đã khuất như làm lễ 3 ngày, 7 ngày, 49 ngày, 100 ngày... cách thức chuẩn bị các lễ vật và tiến hành các lễ sao cho trọn vẹn nhất, cuốn “Lễ hội dân gian Việt Nam” tác giả Vương Tuyên (2009), Nxb Văn hóa thông tin Hà Nội, đã khái quát quá trình hình thành, phát triển, các đặc trưng, quy trình tiến hành của lễ hội trong dân gian Việt Nam, ngoài ra tác giả đã liệt kê các lễ hội tiêu biểu ở các vùng miền trong cả nước, cùng các trò chơi dân gian được thể hiện trong các lễ hội... cuốn “Văn hóa dân gian dân tộc Cao Lan” tác giả Đặng Đình Thuận (2011), Nxb Thanh niên, đã nghiên cứu cụ thể về các phong tục tập quán, đặc biệt là tục tang ma của người Cao Lan tại làng Ngọc Tân, xã Ngọc Quan, huyện Đoan Hùng, tỉnh Phú Thọ. Cuốn “Phong tục tập quán Việt Nam” của tác giả Vũ Mai Thùy (2011), Nxb Văn hóa thông tin Hà Nội, đã trình bày về các phong tục tập quán của các dân tộc, với nhiều tục lệ khác nhau, từ tục lệ cưới hỏi, các nghi lễ trong quá trình tổ chức tang ma và các lễ tục sau đó tiến hành thờ cúng cho người đã khuất, cuốn “Nền văn minh Việt cổ” (2013), Nxb Văn học Hà Nội, tác giả Hoàng Tuấn giới thiệu về các tín ngưỡng, tôn giáo, các tục lệ của nhân dân các vùng miền, về tục thờ cúng tổ tiên, các tục hiếu hỷ trong dân gian, đồng thời nói lên mối liên hệ, tiếp thu có chọn lọc các văn hóa bên ngoài, thể hiện nền văn hóa riêng của người Việt...

Như vậy các nhà khoa học, các nhà nghiên cứu đã tìm hiểu, nghiên cứu các di tích lịch sử, văn hóa các dân tộc, tục lệ trong cả nước, với các góc độ, khía cạnh khác nhau, từ đó nêu lên những đặc trưng, vai trò, giá trị của các di tích lịch sử, văn hóa về vật chất, tinh thần, kinh tế, các nét văn hóa của cư dân các dân tộc Việt Nam. Tuy nhiên chưa có công trình nào nghiên cứu về di tích lịch sử, văn hóa của huyện Hữu Lũng, tỉnh Lạng Sơn. Đó chính là nhiệm vụ đặt ra cho tác giả luận văn.

3. Mục đích, đối tượng, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Nhằm làm rõ hệ thống các di tích lịch sử, văn hóa vật thể và phi vật thể ở huyện Hữu Lũng, từ đó đánh giá bước đầu các giá trị mà nó đem lại, định hướng công tác bảo tồn, phát huy các giá trị của chúng trong tương lai.